

LAUSUNTO

Helsinki 21.3.2022

Eduskunnan ympäristövaliokunnalle

Viite: Asiantuntijalausunto 23.3.2022 kokoukseen

Asia: HE 27/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle ilmastolaiksi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Simo Rissanen, simo.rissanen@soste.fi, 050 466 9003

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry



Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTE kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä ilmastolaiksi. SOSTE on erityisesti sosiaali- ja terveystieteisiin kysymyksiin keskittynyt toimija, ja näin ollen lausunto painottuu arvioimaan uuden lain oikeudenmukaisuusnäkökulmaa sekä sen toteutumisen edellytyksiä.

Yhteenveto SOSTEn näkemyksistä:

- Ilmastolaki on tärkeä askel kohti Suomen hiilineutraaliustavoitteita
- Oikeudenmukaisuuden toteutuminen vaatii lisää tarkennuksia ja velvoittavuutta osaksi ilmastolakia
- Ilmastopolitiikan sosiaalisten vaikutusten laaja arviointi edesauttaa tietämystä siitä, miten eri toimet ja valittu linja vaikuttavat kansalaisiin ja tukee esimerkiksi kompensointitoimien oikeaa kohdennusta
- Ilmastolain onnistunut toteutuminen edellyttää myös päätöksentekojärjestelmän kehittämistä, kuten ministeriöiden välisen yhteistyön vahvistamista

Ilmastolain merkitys

SOSTE pitää uutta ilmastolakia tärkeänä uudistuksena, jonka tärkein ansio on asettaa velvoite päästöjen vähentämiseksi yli vaalikauden. Ilmastomuutos on vakava uhka ympäristön ohella myös ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle, ja siksi SOSTE antaa vahvan tukensa kunnianhimoiselle ilmastopolitiikalle. SOSTE kiittää myös oikeudenmukaisuusnäkökulman sisällyttämistä mukaan lain tavoitteisiin.

Lain vaikutusten arviointi

Ilmastolakiesitys sisältää vaikutusten arviointia, josta jää kuitenkin uupumaan muutamia tärkeitä näkökulmia. Ilmastopolitiikan heijastevaikutukset yhteiskunnassa on tärkeää tunnistaa, sillä ilmastopolitiikka ja ilmastotoimet voivat vaikuttaa esimerkiksi yhteiskunnallisiin jakolinjoihin, sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen sekä eriarvoisuuden tunteeseen. Osa näistä näkökulmista nousee esiin myös Valtioneuvoston kanslian teettämässä ”Ilmastomuutos ja Suomen turvallisuus” – julkaisussa (2021), jossa arvioidaan, että ilmastopolitiikka voi lisätä muun muassa polarisaatiota ja informaatiovaikuttamista. Julkaisu toteaa ilmastopolitiikan vaikuttavan ihmisten sosiaalisiin normeihin ja olevan mielipiteitä ja polarisaatiota aiheuttava aihe. Ilmastopoliittisen valmistelun yhteydessä olisikin syytä pohtia näitä ilmastopolitiikan heijastevaikutuksia nykyistä laajemmin juuri yhteiskunnan vakauden ja yhtenäisyyden näkökulmasta.

Vaikutusten arviointi sisältää uhkien ohella myös positiivisia vaikutuksia. Julkisessa keskustelussa negatiiviset vaikutukset saattavat korostua positiivisia enemmän ja siksi myös kunnianhimoisen ilmastopolitiikan myönteisiä vaikutuksia on syytä korostaa osana ilmastopolitiikkaan liittyvää viestintää ja tiedottamista.

Oikeudenmukaisuuden merkitys ilmastopolitiikalle

Uuden ilmastolain yksi merkittävimpiä muutoksia on oikeudenmukaisuusnäkökulman huomioiminen. Ilmastolaissa on määritetty oikeudenmukaisuuden edistäminen osaksi lain tavoitteita sekä kehitetty lain sisältöä esimerkiksi saamelaisten oikeuksia parantamalla. SOSTEn näkökulmasta oikeudenmukaisuuden

käsite jää kuitenkin liian epämääräiseksi. Ilmastopolitiikka kytkeytyy hyvin laajasti erilaisiin oikeudenmukaisuuskysymyksiin, jotka koskettavat isoa osaa kansalaisista. Näitä kysymyksiä arvioidaan laajemmin esimerkiksi uusimassa KAISUssa (2021) sekä Suomen ilmastopaneelin (2021) oikeudenmukaista ilmastopolitiikkaa käsittelevässä julkaisussa. Näiden arvioiden perusteella ilmastopolitiikalla voi olla negatiivisia oikeudenmukaisuuteen vaikuttavia seurauksia (mm. tuloerojen ja alueellisten erojen kasvu), ellei siirtymää voida toteuttaa oikeudenmukaisesti. Myös aiemmin mainittu Ilmastonmuutos ja Suomen turvallisuus –julkaisu (2021) toteaa:

”Koska epäoikeudenmukaisuuden tunteet voivat heikentää sekä ilmastomuutoksen hillintätoimien legitimeettii että niiden tehokkuutta, on siirtymän oikeudenmukaisuus olennaista myös yhteiskunnan turvallisuuden ja vakauden kannalta”.

Julkaisussa todetaan myös, että:

”ihmiset ovatkin taipuvaisempia vähättelemään ilmastomuutoksen aiheuttamaa riskiä ja sen hillintätoimien tarpeellisuutta, jos toimet uhkaavat rajoittaa yksilöille, yhteisöille ja kulttuureille merkityksellisiä elämäntapoja ja identiteettejä tai sosiaaliselle asemalle merkittäviä toimintoja.”

Oikeudenmukaisuuskysymykset vaikuttavat siis oleellisesti ilmastopolitiikan hyväksyttävyyteen ja toteuttamismahdollisuuksiin.

Ajankohtainen kansainvälinen tilanne on nostanut ennakoitua nopeammin fossiilisen energian hintaa ja lisännyt painetta vihreään siirtymään. Tämän seurauksena on jouduttu pohtimaan nopealla aikataululla, miten erilaisia kompensatioita tulee kohdentaa, jotta hinnannousun negatiivisia vaikutuksia saadaan hillittyä. Kompensatioiden kohdennukseen liittyy haasteita, koska se vaatii tietoa eri kompensointimenetelmien tehosta sekä ymmärrystä siitä, keitä muutokset koskettavat ja missä mittakaavassa. Nämä samat haasteet tulevat todennäköisesti toistumaan myös tulevaisuudessa, jos siirtymä hiilineutraaliin yhteiskuntaan aiheuttaa muutoksia esimerkiksi kuluttajahinnoissa ja elinkeinorakenteessa. Nykyinen energiakriisi osoittaa, miksi sosiaalisten vaikutusten arviointi on tärkeä osa myös oikeudenmukaisen ilmastopolitiikan toteutusta.

Oikeudenmukaisuusnäkökulman vahvistaminen

SOSTE näkee, että oikeudenmukaisuuden merkityksen selkeyttäminen lain tavoitteissa olisi perusteltua. Lain tulisi sisältää tarkempi määritelmä siitä, mitä oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan. Määritelmään tulisi sisällyttää, ettei ilmastopolitiikka saa syventää yhteiskunnan eriarvoisuutta tai aiheuttaa kohtuutonta haittaa millekään väestöryhmälle. Näiden periaatteiden tulisi heijastua puolestaan lain muihin kohtiin.

Vaikka arviointia tehdään tälläkin hetkellä eri muodoissa, palvelisi nykyistä laajempi sosiaalisten vaikutusten systemaattinen arviointi ilmastopolitiikan onnistumista. Tuorein, vuoden 2021 Ilmastovuosikertomus arvioi ilmastopolitiikan vaikutuksia muun muassa tulonjakoon ja työllisyyteen, kuitenkin varsin suurpiirteisesti. SOSTE katsoo, että sosiaalisten (niin suorien kuin epäsuorienkin) vaikutusten arviointia tulee kehittää ja laajentaa huomioimaan, miten harjoitettu ilmastopolitiikka vaikuttaa esimerkiksi eriarvoisuuteen, osallisuuden tunteeseen, varallisuuseroihin, luottamukseen instituutioihin tai alueellisiin eroihin. Tämä voisi toteutua esimerkiksi säännöllisesti toteutettavalla

arviointiprosessilla, jossa arvioitaisiin ilmastopolitiikan vaikutuksia eri sosiaalisiin indikaattoreihin. Arviointi voitaisiin toteuttaa osana ilmastovuosikertomuksen laatimista.

Laajempi arviointi palvelisi myös päättäjiä. Tulevina vuosina päättäjät joutuvat esimerkiksi yhä enemmän pohtimaan, miten ja kuinka paljon ilmastopolitiikan vaikutuksia on perusteltua kompensoida. Tässä työssä laajat arvioinnit, analyysit sekä tieto eri menetelmien ja politiikkatoimien vaikutuksista ovat tärkeässä osassa, jotta harjoitettu politiikka on tehokasta ja tarkoituksenmukaista. Sillä oikeudenmukaisuus on abstrakti käsite, on tärkeää löytää laajasti erilaisia mittareita, joiden avulla sen toteutumista voidaan mahdollisimman objektiivisesti arvioida. Julkisesti saatavilla oleva tieto lisää myös läpinäkyvyyttä ja antaa mahdollisuuden yhteiskunnan eri toimijoille arvioida tehtyä ilmastopolitiikkaa. Oikeudenmukaisuuden toimeenpanoa tulisi vahvistaa myös osana ilmastosuunnitelmia. Suunnitelmien tulisi sisältää velvoite laatia myös oikeudenmukaisuutta vahvistavia toimenpiteitä päästövähennysten rinnalle varmistamaan, että oikeudenmukaisuustavoite toteutuu. SOSTE katsoo, että ilmastovuosikertomuksen sekä ilmastosuunnitelmien tulisi muodostaa oikeudenmukaisuutta vahvistava kokonaisuus, jossa sosiaalisten vaikutusten arviointi ja seuranta johtaisivat ilmastosuunnitelmien tarkasteluun ja päivittämiseen.

Kaikkea oikeudenmukaisuuden vahvistamista ei kuitenkaan voida tai edes kannata kirjata osaksi ilmastolakia. SOSTE kuitenkin näkee, että ilmastolain uudistamisen yhteydessä on tärkeää varmistaa, että päätöksentekojärjestelmä kykenee tukemaan ilmastolain tavoitteiden toteutumista. Lisäpanostukset tutkimukseen, ministeriöiden välisen yhteistyön vahvistaminen, oikeudenmukaiseen ilmastopolitiikkaan liittyvän osaamisen vahvistaminen sekä ilmastoviestinnän kehittäminen ovatkin keskeisiä tekijöitä ilmastolain toteuttamisen näkökulmasta. Esimerkiksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen vaatii tiivistä yhteyttä esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.

SOSTE haluaa kuitenkin korostaa, että ilmastopolitiikan negatiiviset sosiaaliset ulkoisvaikutukset eivät ole peruste madaltaa kunnianhimoa ilmastotoimissa. Negatiivisiin ulkoisvaikutuksiin on mahdollista puuttua myös ilman, että päästötavoitteita lasketaan.

Muita huomioita

SOSTE pitää tärkeänä, että jatkovalmistelun seurauksena säädetään muutoksenhakua käsittelevä pykälä selkeyttämään ilmastolakiin liittyvää muutoksenhakua. SOSTE pitää niin ikään tärkeänä, että pykälä sisällyttää sosiaali- ja terveysjärjestöt osaksi sitä joukkoa, jolla katsotaan olevan muutoksenhakuoikeus. Muutoksenhakuoikeusmahdollisuutta pitää myös tukea niin, että esimerkiksi kansalaisjärjestöillä on tosiasiallinen mahdollisuus hyödyntää muutoksenhakua.

Lähteet:

Hakala, E., Erkamo, S., Pyykönen, J., Tuomenvirta, H., Tynkkynen, O., Berninger, K., & Vihma, A. (2021). Ilmastonmuutos ja Suomen turvallisuus: Uhat ja varautuminen kokonaisturvallisuuden toimintamallissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:52.

Kivimaa, P., Huttunen, S., Lähteenmäki-Uutela, A., Heikkinen, M., Juhola, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Lund, P., Näkkäläjärvi, K. (2021). Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa? Suomen Ilmastopaneelin julkaisu 2/2021.

Ympäristöministeriö (2021). Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma - Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035. Ilmastosuunnitelman luonnos.